

Vinicije B. Lupis

Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske

UDK: 739.1 (497.5 Dubrovnik : 439)
247.3 (497.5 Dubrovnik)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. 7. 2010.

Prihvaćeno: 22. 7. 2010.

Vinicije B. Lupis

Institut društvenih znanosti "Ivo
Pilar"

Područni centar Dubrovnik

HR, 10 000 Zagreb

Marulićev trg 19/I.

vinicije.lupis@pilar.hr

| 193

Autor u radu raspravlja o zlatarskim hrvatsko–mađarskim vezama sagledanim kroz prizmu brojnih sačuvanih moćnika s moćima ugarskih kraljeva svetaca u dubrovačkim riznicama. U radu se na osnovi likovnih komparacija konstatira činjenica kako su svi ti moćnici nastali u dubrovačkim zlatarskim radionicama XIV. i XV. stoljeća, a vjerojatno su u Dubrovnik prispjeli kao darovi hrvatsko–ugarskih kraljeva gradu koji je na krajnjem jugu Hrvatsko–Ugarskog Kraljevstva imao iznimno značenje. Drugu skupinu moćnika tvore dva moćnika iz Moćnika dubrovačke prvostolnice, za koje autor pretpostavlja kako su u Dubrovnik došli godine 1550. Prvi, moćnik sv. Ane, dao je prije godine 1540. izraditi szegedinski gradski sudac Mihály Tóth, koji je tri godine kasnije podigao ustanak protiv Turaka. Ta povijesna osoba opjevana je u pjesmi mađarskoga renesansnog pjesnika Balassa Balinta. Za drugi moćnik autor pretpostavlja kako je isto tako porijeklom iz Ugarske i vezuje ga za vijest iz godine 1550. Taj rad također upozorava na gotovo stogodišnji muk nakon što je u mađarskoj znanstvenoj literaturi objavljen veći broj moćnika iz Dubrovnika vezanih za ugarske kraljeve,.

Ključne riječi: moćnik, brahijalij, Mihály Tóth, Szegedin, sv. Stjepan Ugarski

Povijesni uvod

Političke i povijesne veze Dubrovnika i Ugarske/Mađarske iznimno su složene i duboke, a teku neprekidno od 1358. godine.¹ Mudrost Dubrovčana u pronalasku vanjske zaštite koja je dovoljno udaljena i dovoljna različita da se ne bi miješala u dubrovačke poslove, bila je od dalekosežnog značenja. Prihvaćanje vrhovništva hrvatsko–ugarskih kraljeva nije za Dubrovnik značilo prepreku za maksimalnu autonomiju, odnosno neovisnost. Povlasticom izdanom u Višegradu 27. svibnja 1358. Dubrovnik je postao gradom Krune sv. Stjepana, zadržavši bitne samoupravne ovlasti.² Slobodan izbor kneza za Dubrovačku je općinu predstavljao važan element jačanja samouprave, jer je samostalni izbor kneza bio iznimno važan dobitak za Dubrovnik. Ta je povlastica bila najznačajnije postignuće dubrovačke ustrajnosti iskazivanja vjernosti “Svetoj kruni Ugarskog Kraljevstva i Njegovom Veličanstvu”.³ Razdoblje vladavine kralja Ludovika I. Anžuvina (1342.–1382.), centralizirane kraljevske vlasti, vrijeme je kada su Hrvatska i Slavonija iznova povezane s dalmatinskim gradovima, a u prostor hrvatsko–ugarske krune prvi put je uključen i Dubrovnik.⁴ Dubrovčani su kralja Ludovika I. nazivali *domini nostri naturalis domini regis Ungarie*.⁵

Kao ilustrativni primjer boravka hrvatsko–ugarskih vladara i visokih dostojanstvenika u Dubrovniku, valja navesti podatke iz zapisa dubrovačkoga kancelara, koji bilježi: “Dana 21. prosinca 1396. naš gospodar Sigismund, ugarski kralj, oko 24. sata stigao je u Dubrovnik, a imao je veliku bitku dana ... u rujnu. A u petak, 28. prosinca nakon 17 sati otputovao je iz Dubrovnika (...) Dana 7. siječnja 1397. ostrogonski nadbiskup na našoj galiji otplovio je iz Dubrovnika da bi otišao u Split k gospodinu kralju.”⁶

Hrvatsko–ugarski kralj Žigmund (Sigismund, 1387.–1437.), koji je bio i njemački vladar (od 1411.) i češki kralj (od 1419.), poslije poraza kod Nikopolja boravio je u Dubrovniku devet dana; bio je svečano dočekan te je boravio u Kneževu dvoru i odlikovao dubrovačkoga kneza Redom zlatne mamuze; vjerojatno je upoznao Dubrovčane s time kako postavljanjem Orlandovih stupova označavaju svoju nezavisnu sudbenost i grad-

sku slobodu.⁷ Ugled koji je kralj Žigmund uživao u Dubrovniku potvrđuje i natpis na pročelju Kneževa dvora iz godine 1435. u kojem se spominje kako je pregradnja atrija i dvora obavljena za vrijeme vladavine cara Žigmunda.⁸ Uz političke odnose zajamčene brojnim vladarskim povlasticama koje su izdali kralj Ljudevit I., kraljica Marija, kralj Žigmund i ostali hrvatsko–ugarski vladari, Dubrovnik je s Ugarsko–Hrvatskim Kraljevstvom imao i snažne kulturne veze, jer se već sredinom 1390. u Dubrovniku spominje slikar Petar Mađar iz Stolnog Biograda, koji je preko Mletaka stigao u Dubrovnik, gdje je primljen u državnu službu.⁹ Godine 1300. u Dubrovniku se spominje kovač *Micleusius Ungarus*, crevljari *Johannes* 1296, *magister Stephanus Ungarus* 1281. i sin Mihajlo Andrijin *de Ungaria*.¹⁰ Među dubrovačkim slikarima s kraja XV. stoljeća spominje se slikar Petar, sin Mihajla Ugrina, a početkom XV. stoljeća živio je Andrija iz Ugarske, izrađivač lukova.¹¹ Te kulturne veze treba razmotriti iz više kutova.

Poznata je i činjenica kako su Dubrovčani bogato darivali svoje vladare, a među darovima bili su brojni zlatarski predmeti koji su odlazili na hrvatsko–ugarski dvor. Do danas još nitko nije detaljno pregledao riznice mađarskih crkava i utvrdio postojanje predmeta što su potekli iz radionica iz obalne Hrvatske.¹² Valja znati kako Dubrovačka Republika nije od stranaca kupovala zlatarske predmete za darove kralju Matiji Korvinu, kralju Vladislavu Jageloviću i njegovu sinu, već ih je naručivala kod svojih dubrovačkih zlatara: Živka Gojkovića, Jakova Rusmanovića, Raduna Nahodovića, Antuna Brankovića, Ivana Progonovića i drugih.¹³

O živim kulturnim vezama svjedoči i činjenica da je među brojnim hrvatskim umjetnicima i pjesnicima na ugarskom dvoru i Dubrovnik imao svoje mjesto. Tome u prilog govori i činjenica kako je u Ugarsku otišao dubrovački zlatar Andrija Ilijin i 1548. poginuo kod Gyula – Fehervara. Petar Nikolin *di Giorgius*, dubrovački zlatar, 28. siječnja 1526. uzima na nauk Mihovila Mađara (Ungara). Brojni su umjetnici djelovali i na samom kraljevskom dvoru, pa se tako vrlo često govori o “sjevernjačkom ili mađarskom majstoru”, a možda bi neke činjenice trebalo izokrenuti i pitati se koliko je hrvatsko (dubrovačko) zlatarstvo utjecalo na mađarsko.¹⁴

1 Harris 2006, str. 59–66.

2 Foretić, 1960, str. 257; Janeković Römer 2003, str. 1–173.

3 Vojnović 1891, str. 53–59; Cvitanić, 1990, str. 13.

4 Raukar 2003, str. 222–231.

5 Dinić 1951, str. 295.

6 Lonza 2009, str. 50.

7 Mitić 2007, str. 1–30.

8 Gović 2004, str. 72.

9 Đurić 1964, str. 27.

10 Lučić 1979, str. 53–54, 94, 97–98.

11 Fisković 1982, str. 184–210.

12 DAD, *Diversa Notariae*, 99 (1526.–1528.), 11.

13 Fisković 1949, str. 189, 190.

14 Fisković 1965, str. 493–509.

Jer, u budimpeštanskim se zbirkama nalaze gotovo jednaki kaleži poput onih u Dubrovniku, gdje ih nije mali broj, a u Dubrovniku nisu djelovali mađarski zlatari, već je bilo upravo obratno.¹⁵ Teško bi bilo vjerovati da je toliko kaleža kupljeno u Mađarskoj (Ugarskoj) kada je u to vrijeme Dubrovnik bio veliko zlatarsko središte i proizvodio umjetnine za kraljevski dvor, a dobio je i privilegij da se grbom kraljevske kuće Arpadovića koristi kao svojim.

Druga kategorija međusobnih veza jesu darovi i privilegiji hrvatsko–ugarskih kraljeva iz nekoliko kraljevskih dinastija (Arpadovići, Anžuvinci, luksemburška kuća, Jagelovići, Korvini, Habsburgovci). U Državnom arhivu u Dubrovniku čuvaju se brojne vladarske isprave s bogato izrađenim pečatima. Među inim povlasticama posebno je zanimljiva zemaljska povlastica dubrovačkoga kneza, koji je bilo članom Reda zlatne ostruge od godine 1396., kada je hrvatsko–ugarski kralj Žigmund dodijelio knezu zlatnu kolajnu, ostruge i mač. Jednako tako, hrvatsko–ugarsko–poljski kralj Ladislav Jagelović i, potom, kralj Matija Korvin, dubrovačkom su knezu podijelili čast arhirektora.

No najzanimljivije je to da je, vjerojatno, mač kralja Matije Korvina što ga je ovaj darovao dubrovačkome knezu i dandanas sačuvan u bečkom Muzeju za povijest umjetnosti.¹⁶ Ta zemaljska insignija, nažalost, otuđena u pljački Dubrovnika i njegovih umjetnina 1824. godine¹⁷ i uključena u carsku riznicu godine 1826., stvarni je dokaz umjetničkih veza i darivanja hrvatskih i ugarskih kraljeva Dubrovniku. Lijep gotički rapir potvrđuje dobivanje dragocjenosti izravno iz vladarskih ruku, i opovrgava mogućnost “spašavanja” u turskoj invaziji. Taj je mač kralj Matija Korvin poslao upravo po Dživu Palmotiću, i iz tog su razloga Palmotići imali u grbu, u kosom polju, prikaz mača.¹⁸

Treća kategorija umjetnina jesu potvrde živih trgovačkih i kulturnih veza, jer su brojni dubrovački trgovci boravili u Mađarskoj prije i za vrijeme turske okupacije. Sve te spomenute kategorije imaju svoje kulturološke tragove. Dubrovčani su bili aktivni trgovci na području Mađarske tijekom turske okupacije.¹⁹ U matrikuli Bratovštine sv. Roka u Dubrovniku spominju se dubrovački trgovci u Ugarskoj, i među njima *Ellia Scturani mercante di Budua*.²⁰ U matrikuli Bratovštine sv. Lazara cijeli niz je trgovaca aktivnih u Ugarskoj: *Nicolo di Giorgi de Dimitri, Iuan Radioioieiu ch erchante in Lovaç*,²¹ *Gio. De Simon m.te di Pescta*,²² *Andrea di Antonio m.te di Pescte* (1572.),²³ *Mattheo di Biagio m.te di Pescte*,²⁴ *Petar Vuchicheuich m.te de Pescte*,²⁵ *Franc.o di Matteo m.te di Temisv. ro*,²⁶ *Giorgi di Rado m.te di Pescte* (1605.),²⁷ *Marco de Giorgi mr.te de Buda* (1578.),²⁸ *Michael de Giorgi m.te de Buda* (1579.),²⁹ *Matteo de rado merc.te di temis.o*.³⁰ Dubrovački trgovci u tom su razdoblju iznimno aktivno sudjelovali u trgovini kožom kojom je upravo Ugarska obilovala, a jedno od trgovačkih središta bio je upravo grad Szegedin.

Brojni su Dubrovčani obnašali visoke državničke funkcije na ugarskom dvoru, poput Jurja de Crucea (Kružića), koji je od 1470. bio opat cistercijske opatije De Pilis u biskupiji Veszprém, te potom trebinjsko–mrkanski biskup.³¹ U prvoj polovici XV. stoljeća spominju se najmanje petorica Dubrovčana iz obitelji Bunić, koji su bili poslanici Dubrovnika kod ugarskoga kralja. Pavko Restić spadao je u krug najutjecajnijih i najuglednijih Dubrovčana na ugarskom dvoru početkom XV. stoljeća, i to kao vitez kralja Žigmunda.³² Dubrovački humanist Ludovik Crijević Tuberon (1458.–1528.) posvetio je *Komentare o mojem vremenu* kaločko–bačkom nadbiskupu Grguru Frankopan, kod kojeg je boravio 1508. godine.³³

15 Sándor 1968, str. 25–34, kat. jedinica 37.

16 Bach 1958, str. 90; Bach 1970, str. 61–73.

17 DAD, Okružno poglavarstvo Dubrovnik, kut. 200, br. 7543/957 – VII. Iz Dubrovnika je 5. lipnja 1824. uz pratnju vojnog broda, vasela, kapetana Hidže bilo odneseno državno srebro, a među dragocjenostima i srebrni mač dubrovačkoga kneza. Riznica je prvo odnesena u Zadar, a potom u Beč, gdje su dragocjeni predmeti bili uključeni u carsku riznicu. Za procjenu srebrnine Dubrovačke Republike bio je zadužen dubrovački zlatar Nikola Učović. Dominik Garanjin je u vrijeme francuske vlasti opljačkao državnu kolekciju zlatnih medalja i numizmatike iz Kneževa dvora.

18 Bach 1958, str. 90; Bach 1970, str. 61–73; Janeković Römer 1999, str. 295, 315; Lonza 2004, str. 133; Lonza 2004, str. 69; Mihanović–Salopek, Lupis 2010, str. 189.

19 Lupis 2007, str. 267–274.

20 DAD, XXII. 2, sv. 20. Matrikula Bratovštine sv. Roka, 53.

21 DAD, XXII. 2, sv. 15. La matricola di confraternita di San Lazzaro, 48.

22 DAD, XXII. 2, sv. 15, 49.

23 DAD, XXII. 2, sv. 15, 50.

24 DAD, XXII. 2, sv. 15, 50.

25 DAD, XXII. 2, sv. 15, 50.

26 DAD, XXII. 2, sv. 15, 50.

27 DAD, XXII. 2, sv. 15, 50.

28 DAD, XXII. 2, sv. 15., 51.

29 DAD, XXII. 2, sv. 15., 51.

30 DAD, XXII. 2, sv. 15, 51.

31 Kaeppli i Shoener 1965, str. 31.

32 Mitić 2007, str. 17.

33 Crijević Tuberon, 2001, str. 285.

Uz zlatarske veze umjetnici iz Dubrovnika često su zauzimali važne političke položaje na kraljevskom dvoru, poput Feliksa Petančića, diplomata hrvatsko-ugarskoga kralja Vladislava I., minijaturista i upravitelja skriptorija kralja Matije Korvina.

Petančić je sudjelovao u izradi najljepših kodeksa budimske kraljevske radionice u renesansnom duhu. Za kralja Matiju Korvina dovršio je iluminaciju kodeksa *De institutis coenobiorum*. Kao vrstan sitnoslikar, poliglot i spretan diplomat mnogo je putovao, a uz Bartula Đurđevića bio je najčitaniji turkološki pisac XVI. stoljeća. Ilustrirao je svoja djela povijesnoga i strateško-političkog značaja posvećena kralju Vladislavu II.: *Historia Turcica* 1501., *De itineribus in Turciam* te dopunu tog djela *Genealogia Turcorum Imperatorum (Descriptio Turciae)*, 1502. Feliks Petančić osobito je uspješno naslikao brojne minijature s portretima sultana i prikazima iz turskog života. Obavljao je mnoge važne zadaće po dvorovima diljem Europe kao diplomat, ali i kao slikar; tako je po nalogu hrvatsko-ugarskoga kralja Vladislava II. Jagelovića, nakon poništenja njegova braka s Beatricom Aragonskom, poslan u Francusku u dvorac Blois kako bi portretirao kneginjice Germane i Ane de Foix.

Nakon obavljanja delikatne misije u Francuskoj Feliks Petančić je posljednjih dana 1501. stigao na otok Rod, kao izaslanik kralja Vladislava II.; ondje je velikog meštra rodskih (malteških) vitezova kardinala Petra d'Abussona, kojeg je papa Aleksandar VI. imenovao vrhovnim kršćanskim zapovjednikom u protuturskom ratu, imao uputiti da potakne Gruzijce i Perzijance na neprijateljstvo prema Turcima. Petančić je u rano proljeće 1504. iznova u diplomatskoj misiji kralja Vladislava II., na otoku Hiju u Egejskome moru, a 1510. je u kraljevoj diplomatskoj misiji u Španjolskoj. U ožujku 1512. odlazi kao kraljev izaslanik u Carigrad, kako bi dogovorio primirje s Turskom i postigao da se u povelji o primirju spomenu Hrvatska, Slavonija i Dalmacija. Nakon sklapanja primirja i povratka iz Carigrada 1513. Dubrovčanin Feliks Petančić (smatra se kako je bio nećak modruškog biskupa Kristofora), koji boravio je na dvoru kardinala Julijana Rovere, poslije pape Julija II., a nećaka pape Siksta IV. Biskup modruški Kristofor poznat je u nacionalnoj povijesti kao onaj koji je poslije Krbavske bitke godine 1493. sjedište biskupije iz Modruša prenio u Novi Vinodolski.³⁴ Petančić je paradigmska ličnost dubrovačko-ugarskih odnosa u iznimno teškim vremenima, pa nas stoga neće čuditi brojnost kulturnih i duhovnih

veza vidljivih u nazočnosti brojnih moćnika ugarskih svetaca u Dubrovniku od XIV. do XVI. stoljeća.

Moćnici ugarskih kraljeva svetaca u dubrovačkim riznicama

Uz Zagreb, Dubrovnik je u Hrvatskoj grad s najviše moćnika ugarskih kraljeva svetaca u Hrvatskoj. Povjesničar Serafin Razzi je, raspravljajući o moćnicima u dubrovačkim crkvama, tvrdio je kako su neke moćnike darovali katolički kraljevi Ugarske.

Ta davna Razzijeva tvrdnja ima uporišta u činjenici da se u Samostanu Male braće čuva kasnogotički moćnik ruke ugarskog kralja Ladislava, da su se kod dominikanaca čuvali moćnici glave i ruke ugarskoga kralja Stjepana te u Prvostolnom moćniku moćnici sv. Ladislava i sv. Stjepana Kralja. Ti su moćnici možda prispjeli u vrijeme kralja Ljudevita I. Velikog Anžuvina ili Žigmunda Luksemburškog u Dubrovnik, kao zalog političke nazočnosti. Mogao je to biti dar koji je obvezivao jer su, naime, i prije Arpadovići obasipali dalmatinske gradove darovima uzdarja. Serafin Marija Crijević iskreno je godine 1734. priznao, a 1744. i ponovio, da, unatoč istraživanju, nije doznao kada su točno moći sv. Stjepana Kralja stigle u Dubrovnik. Iz Crijevićeva je pisanja, međutim, neupitno da su ih dubrovački dominikanci stekli na zakonit i pošten način, jer ih je dubrovački samostan u dobroj vjeri dobio na dar. Dubrovački dominikanci iznimno su živo bili povezani s kraljevskim dvorom, pa tako i s generalnim studijem u Budimu. O kultu ugarskih kraljeva u Dubrovniku svjedoči vijest o postojanju oltara triju mađarskih svetaca iz kraljevske kuće Arpadovića: Stjepana, Emerika i Ladislava, podignut oko 1505. godine.³⁵

U prvoj seriji *Starohrvatske prosvjete* izašao je članak o moćniku donje čeljusti sv. Stjepana Ugarskog u Dubrovniku; stoga, poslije više od jednog stoljeća

Sl. 1 Moćnik ruke sv. Ladislava iz franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku, XV. st. (foto: B. Gjukić)

34 Kniewald 1961, str. 55–90.

35 Krasić 1991, str. 210 i 216; Lupis 2003, str. 40.

Sl. 2 Detalj moćnika – zlatarski žig (foto: B. Gjukić)

Sl. 3 Detalj moćnika – zlatarski žig (foto: B. Gjukić)

Sl. 4 Moćnik noge sv. Ladislava iz Moćnika dubrovačke prvostolnice, XIV. st. (foto: Konzervatorski odjel u Dubrovniku)

(1898.), možemo rezimirati spoznaje vezane uz hrvatsko–mađarske zlatarske veze, a naročito za skupinu moćnika ugarskih kraljeva svetaca u Dubrovniku.³⁶

Prije svega, među moćnicima u franjevačkom samostanu Male braće nalazi se moćnik ruke sv. Ladislava, ugarskog kralja (oko 1040. – 1095.). Realistično zgrčena šaka (v. 37 x š. 6,5 cm) ima dugu podlakticu urešenu sitnim stiliziranim florealnim ornamentom, a uz donji i gornji rub moćnika teče pozlaćena vrpca s lisnatim ornamentom. Na dnu je moćnika iskucani kružni reljef s prikazom Samsona s lavom.

Na moćniku je natpis: +MANVS+SANCT+VLA
DISLAVIS+MARTIRIS+REGIS+VNGARORVM

Taj moćnik Ivo Lentić datira u drugu polovicu XV. stoljeća, na osnovi zlatarskog žiga Dubrovačke Republike. Moćnik sv. Ladislava nastao je u paru s moćnikom sv. Srđa iz istog Franjevačkog samostana. Oba moćnika nose najstariji službeni zlatarski žig Dubrovačke Republike, i njihovo je značenje utoliko veće; to je i potvrda kako su se moći ugarskih kraljeva nalazile već u XV. stoljeću.³⁷

U Moćniku dubrovačke prvostolnice čuva se izvrsno sačuvani gotički moćnik (XVII.) noge sv. Ladislava

(dim.: v. 45 cm, š. 10,4 cm, š. noge 21,85 cm), iz druge polovice XIV. stoljeća. Moćnik ima gotičku cipelicu prekrivenu krupnim florealnim motivom lozice istim kao na vertikalnoj vrpici, gdje je unutar jedne vitice križni otvor za moći. Povećani motiv vitice pokriva rub moćnika, a vrh mu prekriva šesterolisni medaljon s iskucanim elegantnim ptičjim motivom. Taj moćnik nastao je u dubrovačkom zlatarskom krugu.³⁸

U Moćniku dubrovačke prvostolnice čuva se moćnik čeljusti sv. Stjepana Ugarskog. Moćnik čeljusti (v. 25 cm, š. 11,8 cm), uz još jedan moćnik glave, a nekad i ruke istog sveca u dubrovačkom dominikanskom samostanu, vjerojatno je onamo prispio kao simbolični znak povezanosti s ugarskom krunom. Moćnik je djelo dubrovačkih zlatara prve polovice XV. stoljeća. Isti zlatar izradio je i moćnik čeljusti sv. Nereja (XXXVIII.), s kojeg visi muški lik odjeven u kolobij s kapuljačom na glavi, za razliku od lika sv. Stjepana koji ima kraljevsku krunu na glavi. Likovi su rađeni po istom kalupu i imaju istovjetni otvor za *thecu* u sredini lika. Ovaj majstor izradio je i moćnik čeljusti sv. Apolonije (CXIII.) u istom prvostolnom Moćniku. Moćnik sv. Stjepana Ugarskog

36 Vuletić Vukasović 1898, str. 127–129.

37 Fisković 1949, str. 159; Lentić 1982, str. 257–272; Lentić 1985, str. 564; Lentić 1987, str. 377.

38 Lupis 2003, str. 179; U Hrvatskoj zbog jezične barijere nije bila poznat rad F. Vilmos, "Szent Lászlo kar-ereklyetartója Raguzábun", Budimpešta, 1898, Archeológiai Értesítő, str. 193–195.

Sl. 5 Detalj moćnika noge sv. Ladislava (foto: Konzervatorski odjel u Dubrovniku)

Sl. 6 Detalj moćnika noge sv. Ladislava (foto: Konzervatorski odjel u Dubrovniku)

ima okruglu i strmo svedenu bazu na kojoj je gotičkom minuskulom ugraviran natpis: + AL ONOR + DI SAN + STEFAN (*na čast svetome Stjepanu*). Cjevasti držak ima na sredini nodus tipa *melonen*. Plitki srebrni nosač čeljusti omeđen je nazubljenim rubom, a po sredini visi srebrni kipić sveca s krunom i dugom pletenicom, haljine do peta i sklopljenih ruku. Moći ugarskog sv. Stjepana navode razni katalozi i povjesničari; nešto opširnije Serafin Marija Crijević (1744.). Djelić moći je dubrovački biskup Mato Vodopić (1816.–1893.) darovao nadvojvotkinji Stefaniji, supruzi prijestolonasljednika Rudolfa Von Habusburga. Stjepan Skurla naznačio je u svojoj knjizi ovaj moćnik kao *Maxilla anonimy*, a Antun Liepopili ga ispravlja i naziva ga čeljust sv. Stjepana Ugarskog.³⁹

39 Arhiv HAZU, rukopis Ic 61: Serafin Marija Crijević, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam*, XXXVI. poglavlje "De sacris Ragusii reliquiis", iz autografa

Sl. 7 Detalj moćnika noge sv. Ladislava (foto: Konzervatorski odjel u Dubrovniku)

U dubrovačkom dominikanskom samostanu čuva se moćnik glave sv. Stjepana, ugarskog kralja, koji se prvi put spominje 1590., a dao ga je izraditi generalni vikar Dubrovačke dominikanske kongregacije Timotej Paschali (1530.–1604.). Sadašnji moćnik glave sv. Stjepana je iz XVIII. stoljeća i naručio ga je starješina samostana Gabriel Gigli; sastoji se od srebrne kalote s ugraviranim stiliziranim kartušama i biljnim ornamentom. Moćnik je nastao nakon prilično mučnog diplomatskog pritiska kraljice Marije Terezije na Dubrovačku Republiku. Senat Dubrovačke Republike zatražio je od dubrovačkih dominikanaca 27. travnja 1769. da zadrže za sebe dio lubanje sv. Stjepana, a Republici predaju onaj komad lubanje na kojoj je napisano: "Primo regis S. Stephani Regis Hungariae." Dio moći glave vjerojatno je u starom moćniku iz XVI. stoljeća predan kraljici Mariji Tereziji, a dio je moći ostao u novom moćniku.⁴⁰

Moćnik ruke sv. Stjepana, ugarskoga kralja, darovan je kraljici i carici Mariji Tereziji u trenutku kada se Republika našla na rubu rata s Rusima, nakon zamršenoga diplomatskog spora i izravnoga političkog pritiska. Senat Republike izdao je i posebnu medalju prilikom predaje moćnika, a na medalji je jasan prikaz moćnika koji je prenesen iz Dubrovnika.⁴¹ Marija Terezija je s dubrovačkim moćnikom sv. Stjepana nastavila kupovati naklonost Mađara, a zauzvrat je posre-

u Dominikanskoj knjižnici u Dubrovniku (sig. 36 – IV – 13); početkom XIX. st. prepisao kanonik Rafo Radelja: "Reliquie que in Cathedrali Aede servantur: Theca cum reliquiis: 155. Stephani regis Hungariae" (str. 220); "Theca argentea, in qua divi Stephani Regis ossis particula in arcula (lignea inaurata) servatur cum supra Not. 99. descripto Apostoli Andreae Lypsano", str. 243; Vuletić Vukasović 1898, str. 127–129; Liepopili 1934, str. 11; Paal 1940, str. 229; Lentić 1987, str. 374, Z/28; Radelj 2000, str. 281–283. io.

40 Radelj 2000, str. 269–303. Autor ovog rada najtemeljitiije opisuje fenomen moćnika sv. Stjepana Ugarskog u Dubrovniku tijekom nekoliko stoljeća.

41 Mirnik 1996, str. 367–368.

Sl. 8 Moćnik donje čeljusti sv. Stjepana Ugarskog iz dubrovačke prvostolnice, XV. st. (foto: B. Gjukić)

Sl. 10 Moćnik ruke sv. Stjepana Ugarskog u Budimpešti koji potječe iz Dubrovnika, XVI. st.

Sl. 9 Moćnik glave sv. Stjepana Ugarskog iz dominikanskog samostana u Dubrovniku, XVIII. st. (foto: B. Gjukić)

dovala kod Katarine Velike za mirno rješenje pomorskog spora s Dubrovnikom. Danas se taj moćnik čuva u Budimu. Serafin Crijević prvi ga put bilježi 1728. u svojem popisu moćnika dominikanskog samostana: “XI. Desna ruka svetog Kralja, koja je preostala kada se ostatak tijela raspao u pepeo, čuva se u srebrnoj

kutiji: ona povećava pobožnost prema našem malom svetištu.”⁴²

Primjeri mađarskog zlatarstva u Dubrovniku

Iz opisanih moćnika sv. Stjepana Ugarskog i sv. Ladislava te povijesnih činjenica kako je Dubrovačka Republika priznavala suverenitet hrvatsko–ugarskih kraljeva, razvidna je i logika nabave moći. Svi moćnici nesumnjivo su bili rad dubrovačkih zlatarskih radionica XIV. i XV. stoljeća, kao i kasnijih popravka. Ni jedan od ovih moćnika nije nastao u stranim radionicama, što potvrđuje njihovu višestoljetnu pripadnost dubrovačkom kulturnom krugu, kao dijelu velike zapadne kulturne ekumene. No, postavlja se pitanje postojanja mađarskih umjetnina u Dubrovniku. Tu prisutnost mogu potvrditi samo dva moćnika, koji se i likovno razlikuju od ostalih umjetnina nastalih u Dubrovniku.

Jedini moćnik u Dubrovniku koji je sigurni mađarski rad, jest moćnik ruke nepoznatog sveca (LXXX.). Taj se moćnik, uz još jedan (CXII.), treba vezati uz jednu vijest iz burne povijesti Dubrovnika XVI. stoljeća: “God. 1550. donesene su u Dubrovnik

42 Krasić 2002, str. 21–22; Lupis 2003, str. 85–86; Lonza 2009, str. 212–215.

Sl. 11 Moćnik (sv. Ane?) koji je 1540. dao izraditi szegedinski gradski sudac Mihály Tóth, iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

na 8. veljače iz Turske, (putem) iz Cinquae Ecclesiae/ Stolnog Biograda (Alba Regale) i Pešte, sa dokumentom: jedna ruka Nevine Dječice, trn Kristove krune, dio spužve, komad vela, kojim je Marija pokrila mrtve oči Kristove, s raznim relikvijama; ovo je prikazano Malom vijeću, koje je odmah izvjestilo čuvare relikvija u katedrali i sahraniše ih zajedno; rekoše kupili od Turaka po težini srebra. Dali su 60. dukata.”⁴³ Pregledom zapisnika Vijeća nije potvrđena vijest nepoznatoga dubrovačkog kroničara, ali nam ostaje vjerovati kako je vijest povijesno vjerodostojna. U velikim povijesnim prevratima često se zbiva da se dragocjenosti čudnim putem sačuvaju na nekom drugom mjestu.

43 DAD, Petar Bokarica, Prijevodi najstarijih kronika, I, Dubrovnik, 1987, 287.; Autor je preveo Annales Ragusini Anonimi, Monumenta spectantia Historium Slavorum Meridionalium, Scriptorum, I, Zagreb, 1883, 137: “Reliquie in parichi pezzi forno portate a Ragusa, a di 8 fevraro, dal paese di Turchia per la via di (Cinque), di Alba Regale et Pest: un braccio delli Innocenti, spina della corona di Christo, parte della spogna, pezzo di coprena, con la quale la Verginine coprese li ochi alla morte di Hpto, con diverse (altre) reliquie, le quali furono presentate in minor consiglio. Le quali subito forno poste ad (thesauros) in salvo, alla chiesa catedrale, con altre. Et a quelli dietro tutto lo costo, havendole comprate dalli Turchi al peso di argento. Costa ducati 60.”

Sl. 12 Detalj natpisa smoćnika (sv. Ane?) kojeg je dao 1540. izraditi szegedinski gradski sudac Mihály Tóth iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: B. Gjukić)

Sl. 13 Detalj moćnika – zlatarska oznaka na kuglastoj nožici moćnika (foto: B. Gjukić)

Tako je u razdoblju napoleonskog potresa na početku XIX. stoljeća kalež iz Székelymárka prispio u riznicu prvostolnice sv. Ivana u Monzi.⁴⁴

Srebrni brahijalij iz Prvostolnog moćnika u obliku ruke u znaku prisege, ima na svojoj bazi četiri kuglasta nosača. Ruka je plastično i kvalitetno izvedena u obliku ruke odjevne u široko skrojenu rukav bogatih nabora. Okruglu bazu uz rub resi geometrijski ukras izveden u tehnici “na proboj” u obliku kvadriloba, a iznad je niz stiliziranih ljiljana. U donjoj zoni moćnika nalazi se natpis: “DECRETVM EST MANVM ISTVM ESSE SARTORVM ZEGEDIENSIS 4° (quattro) TEMPORE MICHAELIS TOT. IVDICIS EIVSDEM ANNI”. Moćnik koji se u dubrovačkim izvorima i popisima spominje samo kao moćnik ruke nepoznatog sveca, a u mađarskima kao moćnik sv. Ane, što ga je dao izraditi Mihály Tóth, predstojnik krojačkog ceha, bio je izrađen, smatramo, oko godine 1540. u Szegedinu u Ugarskoj. Dao ga je izraditi krojački ceh, čija je zaštitnica bila sv. Ana. Na jednoj od kuglica koje nose bazu, vidljivi su tragovi pozlate, a iznad je natpis: “MARCA IIII+”. Nema žiga grada Szegedina, nego je samo znak brisa čistoće srebra, to

44 Conti, 1993, str. 76–78.

jest cik-cak linije "Ziselierstuch". To je jedini sigurni mađarski rad u dubrovačkoj prvostolnoj riznici.

Moćnik ruke (sv. Ane) spominje mađarski pjesnik Balint Ballas (1554.-1594.), a u mađarskoj literaturi spominje se od 1940. godine.⁴⁵ Mađarski renesansni pjesnik Balint Balass u jednoj svojoj pjesmi spominje darovatelja ovog moćnika, gradskog sudca Mihály Tótha, koji je 1542./43. podigao ustanak u Szegedinu za Habsburško-turskog rata (1540.-1544.). Nakon neuspjeha grad je spaljen i opljačkan i u gradu je postavljen jaki turski garnizon, a gradski sudac Mihály Tóth sa svojim odredom u okolici pruža otpor sve do godine 1552. Balint je u jednoj pjesmi opisao hrabrost Mihály Tótha:

"Jó Tóth Mihály régen magabíró vala,
Szeged városának fobirája vala,
Az terekek közül ő kiszökött vala,
Mező Döbröcönben szegényül lakik vala."⁴⁶

Moćnik ruke (sv. Ane) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice prispio je u Dubrovnik 1550.; očito su ga dubrovački trgovci spasili iz turskih ruka nakon pljačkanja szegedinskih crkava. Taj čin je na zanimljiv način povezo Dubrovnik i panonski zlatarski krug. Praksa otkupa opljačkanih relikvijara iz turskih ruku zabilježena je i u XVII. stoljeću, kada je nakon pljačke manastira Mileševa dubrovački trgovac Nikola Bošković otkupio dva moćnika.⁴⁷

Valja napomenuti da dubrovački trgovac Petar Stiepanović Miloradović u svojoj oporuci sastavljenoj 13. veljače 1597. u Szegedinu ostavlja pedeset talara za szegedinsku crkvu u kojoj je ukopan, dakle crkvu koja je bila u funkciji za turske okupacije i nakon osvajanja grada 1543. godine.⁴⁸ Da otkupljivanje moćnika nije usamljen primjer, potvrđuje i podatak kako je srebrni moćnik sv. Tome Apostola koji se čuvao u dubrovačkom dominikanskom samostanu bio godine 1519. dar dubrovačkoga trgovca Dominika Kladurubića, koji ga je donio iz Ugarske.⁴⁹

Drugi moćnik koji bi trebalo vezati uz skupinu moćnika donesenih u Dubrovnik 1550. je i gotički brahijalij nastao krajem XIV. ili početkom XV. st. Taj se brahijalij posve razlikuje od svih ostalih moćnika u dubrovačkim riznicama. Prije svega, u djelu dubrovačkoga kanonika Stjepana Škurle u *Moćnik stolne crkve dubrovačke*, koje je izašlo 1868.

45 Sándor 1940, str. 73-76.

46 Szentmártoni 2004, str. 2, 40.

47 Lupis 2007A, str. 355-361; Pantić 1972, str. 257; Medaković 1987, str. 224.

48 Lupis 2007B, str. 267-274.

49 Lupis 2003, str. 86.

Sl. 14 Moćnik (sv. Tri kralja?) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice, XIV./XV. st. (foto: B. Gjukić)

u Dubrovniku, na stranici 23 navodi se kao: "CXII. Brachium anonymi".⁵⁰ Drugi dubrovački kanonik, don Antun Liepopili, u svojem djelu *O dubrovačkom Moćniku, razjašnjenja nekih pitanja*, objavljenom u Dubrovniku 1934., na stranici 10. bilježi kako je to moćnik (CXII.) Gašpara, Melkiora i Baltazara. Ovaj brahijalij (CXII.) jedinstven je u dubrovačkim rizni-

50 ADB, 2, Ser. 1 – Svećenstvo, 13 – Ocjene, ispiti, natječaji, kut. 29., br. 185. Uistinu se radi o zanimljivoj osobnosti među dubrovačkim svećenstvom XIX. stoljeća. Rođen je 1832., od oca Ivan Škurle i majke Jele Bandur (vidi: Župa Pile, M. M. od 1875. do 1887., vol. V. 23-24). Poslije pohađanja osnovnih disciplina zaređen je za svećenika. Potom radi u biskupskoj kancelariji. Tijekom 1855. i 1856. kapelan je u Šumetu. Deset godina je bio koralni kapelan u zbrojnoj crkvi sv. Vlaha. Godine 1856. postaje župnikom u Ponikvama, potom postaje upravitelj beneficija sv. Jurja na Tri Crkve i 1858. postaje članom Popovskog zbora. Godine 1863. postaje pristavom Crkvenog bračnog suda, a 1865. promoviran je u člana suda za crkvene poslove i izradu biskupijskog shematizma. Iste godine postao je članom Trgovačke komore u vijeću koje je trebalo skrbiti o slanju poljoprivrednih i industrijskih proizvoda na Parišku izložbu. Bio je član Društva za istraživanje prirode u Brünu te počasni kanonik zborne bazilike sv. Nikole u Rimu; bio je i kateheta u Gimnaziji od 1868. do 1872. Don Stjepan Škurla umro je u četrdeset i petoj godini od upale pluća.

Sl. 15 Moćnik (sv. Tri kralja?) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice, XIV./XV. st. (foto: B. Gjukić)

cama po svojem obliku i kakvoći. Moćnik nepoznatog sveca, s četiri prstena (možda Gašpara, Melkiora i Baldazara?), izrađen je u obliku ruke u širokom nabranom rukavu, urešen narukvicom od poludragog kamenja *cobachion*, stakla i mjesečeva kamenja. Unutrašnji rukav po obodu ima rubnicu od gotičkih toka, a otvor za moći oblikovan je poput raskošne gotičke trifore. Gornja narukvica sadrži 18 ametista. Ova iznimno kvalitetna ruka, lijevana po kalupu, ima na sebi četiri prstena.

Prvi je gotički, iz XIV. st., i nosi teško čitljiv natpis: GASPARE. MELHIOR. BALTASAR. + AVT + RATONAUGVT ANA PATOROS + APHRVED + RADGI +.⁵¹ Riječ je svakako o prstenu što spominje sveta Tri kralja, a ostali dio natpisa po svemu je sudeći starofrancuski; jedan bi se dio mogao čitati kao: AVTRE RATONE (“bez dvojbe”). Najvjerojatnije bi se tu mogla kriti deviza ili moto uz spominjanje sveta Tri kralja. Jedan prsten sa starofrancuskim tekstom pronađen je u ruci sv. Šime.⁵² Zadarski prsten pripisuje se kraljici Elizabeti, a u Zadru je Mihovil suknar, pokojnog Petra, u svojoj oporuci godine 1385. ostavio

jedan prsten s natpisom: “Gaspar, Melchior, Baldasar, ave”.⁵³ Među imovinom zadarskog suknara bilo je i nekoliko prstenova s podužim biblijskim navodima. Dubrovački je primjer zanimljiv jer je obogatio spoznaju o raširenosti prstenja s natpisima, odsjaja profinjene kulture visoke gotike XIV. stoljeća. Druga dva muška prstena pečatnjaka imaju grbove roda Đurđević, izrađene u translucetnom emajlu crvene i modre boje, sa središnjom gredom u kojoj su gavran i dva ljiljana.

Prstenje bi se moglo datirati pomoću plemićkoga grba u XV. stoljeće.⁵⁴ Četvrti, secesijski prsten s akvamarinom, potječe s početka XX. stoljeća. Unutar moćnika privatno je pismo iz XVIII. stoljeća i nema nikakvih moći. Inače, moćnik je jedinstven po tome što nema drvenu jezgru obloženu srebrnim i pozlaćenim limom, nego je izrađen od masivnog srebra lijevanjem. Takav tip moćnika bio je raširen na Sjeveru. Prema tretmanu tekstilnih nagiba i plasticitea može se usporediti s moćnikom ruke sv. Stanislawa (XV. st.) iz prvostolne riznice na Wawelu u Krakovu.⁵⁵ Ivo Lentić taj je moćnik pripisao nepoznatom, vjerojatno dubrovačkom majstoru iz XV. stoljeća.⁵⁶ Autor ovog rada pripisao ga je nepoznatom majstoru.⁵⁷

Iznimna zlatarska kakvoća izdvaja ovaj moćnik iz skupine do danas sačuvanih gotičkih moćnika u Mađarskoj, gdje se u svim pregledima zlatarstva navode poprsja–moćnici nepoznatog sveca iz Trentschina, sv. Doroteje i sv. Ladislava.⁵⁸ Brojne umjetnine u Ugarskoj stradale su u turskoj invaziji, kada je u bitci na Mohaču izginuo cvijet ugarskog plemstva, a u idućim desetljećima brojne vrijedne umjetnine od plemenitih kovina iz Ugarske prodavane na Zapad kako bi se namaknuo novac za obranu zemlje; mnoge dragocjenosti pak zaplijenili su Turci. Najvažnija crkvena središta okupirali su Turci, a tada jedini zaštićeni pripadnici katoličanstva bili su upravo građani Dubrovačke Republike, koji su ponajčešće bili zaštitnici crkava i crkvenih zajednica na turskom području.

53 Stipišić 2000, str. 47; Wenzel 1987, str. 29–54.

54 Kao paralele iz dubrovačkih radionica treba navesti primjere prstenja pronađenog u Janjevu i drugim dubrovačkim kolonijama u Raškoj i Bosni (vidi: Radojković 1969, str. 1–297).

55 Zygulsky 1987, tabla 10.

56 Lentić 1987, str. 376.

57 Lupis 2003, str. 233–234.

58 Kiss 2006, Kataloške jedinice 4.89, 4.90, 4. 91, str. 376–381.

51 Phillips 1996, str. 68–71.

52 Petricioli 1976, str. 458, 459.

Sl. 16 Moćnik sv. Tri kralja iz Moćnika dubrovačke prvostolnice XIV./XV. st., (nepoznati dubrovački fotograf s kraja XIX. st.)

Sl. 17 Kip sv. Vlaha s kraljevskom krunom iznad glave, nad vratima od Pila

Dva dubrovačka gotička moćnika koja se posve razlikuju od dubrovačkih umjetnina, svjedoče o gubitku brojnih srednjoeuropskih riznica na području Panonije za turske invazije. Isto tako, dolazi na vidjelo i jezična barijera koja razdvaja hrvatske i mađarske znanstvenike, jer je Mihalik Sándor četrdesetih godina XX. st. popisao moćnike ugarskih kraljeva u Dubrovniku na osnovi starije mađarske literature s kraja XIX. stoljeća, a da ona nije nikada percipirana u hrvatskoj znanstvenoj literaturi u XX. stoljeću.

Na kraju treba zaključiti kako je zaštita kraljeve vlasti unutar okrilja ugarske krune poslužila kao najbolji temelj za izgradnju samostalne dubrovačke aristokratske republike i tu priliku Dubrovnik je uspješno iskoristio, za razliku od gradova Zadra i Kotora. Odnos prema vladaru postao je dio političke ideologije i upravo kroz tu prizmu zemaljskih in-

signija, grba Arpadovića koji postaje i dubrovačkim grbom, simbola kneževske vlasti i moćnika ugarskih kraljeva u državotvornoj ideologiji uz kult sv. Vlaha, treba promišljati tako veliku koncentraciju moćnika rojalističkog značenja. Po svemu tome Dubrovnik je imao svoju posebnu ulogu u politici hrvatsko-ugarskih kraljeva od XIV. do XVI. stoljeća, koji su u Dubrovniku imali sigurno utočište, izvor financija i strateško i dojavno središte na krajnjem jugu svojega kraljevstva. Dubrovnik kao važno gospodarsko, pomorsko i dojavno središte imao je za kraljeve "Svete krune" iznimno značenje, i stoga nas neće čuditi pojava kraljevske krune iznad lika sv. Vlaha na Vratima od Pila. Dubrovnik je unutar svojega Prvostolnog moćnika potvrdio da čuva iznimno bogatu kolekciju moćnika, svjedoka složene političke zbilje u kojoj se ta država stoljećima nalazila.

SKRAĆENICE

ADB	Arhiv Dubrovačke biskupije
DAD	Državni arhiv u Dubrovniku
JAZU	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji
SANU	Srpska akademija nauka i umetnosti
SHP	Starohrvatska prosvjeta

LITERATURA

Bach 1958

I. Bach 1958, *Naši spomenici kulture u inozemstvu, Zbornik zaštite spomenika kulture*, knjiga VIII, Beograd 1958, 90.

Bach 1970

I. Bach, *Mač dubrovačkog kneza, dar Matije Korvina*, PPUD, 18, Split 1970, 61 – 73.

Bokarica 1987.

P. Bokarica, *Prijevod najstarijih kronika*, I, Dubrovnik 1987, 287.

Conti 1993

R. Conti, *Il Tesoro, guida alla conoscenza del Tesoro del Duomo di Monza*, Monza 1993, 76 – 78.

Crijević – Tuberon 2001

L. Crijević – Tuberon, *Komentari o mojem vremenu* (uvodna studija i prijevod Vlado Rezar, Zagreb 2001, 285.

Cvitanić 1990

A. Cvitanić, *Uvod u dubrovačko statutarano, kasnije zakonsko pravo u: Statut grada Dubrovnika 1272*, Dubrovnik 1990, 13.

Dinić 1951

M. Dinić, *Odluke veća Dubrovačke republike*, I, SANU, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda*, 15, Beograd 1951, 295.

Đurić 1964

V. Đurić, *Dubrovačka slikarska škola*, Beograd 1964, 27.

Fisković 1949

C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. st.*, SHP, III, 1, Split 1949, 159, 189, 190, 493–509.

Fisković 1965.

C. Fisković, *Umjetničke veze Mađarske i Dalmacije u srednjem vijeku i renesansi, Mogućnosti*, 4/5, Split 1965, 493–509.

Fisković 1982

C. Fisković, *Umjetničke veze Mađarske i Dalmacije u srednjem vijeku i renesansi u Eseji*, Split 1982, 184 – 210.

Foretić 1960

V. Foretić, *Godina 1358. u povijesti Dubrovnika, Starine JAZU*, 50, Zagreb 1960, 257.

Gović 2004

T. Gović, *Epigrafski spomenici u Dubrovniku*, Dubrovnik 2004, 72.

Harris 2006

R. Harris, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb 2006, 59 – 66.

Janeković Römer 1999

Z. Janeković Römer, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb/Dubrovnik 1999, 295, 315.

Janeković Römer 2003

Z. Janeković Römer, *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike*, Zagreb 2003, 1 – 173.

Kaeppeli i Shooner 1965

Th. Kaeppeli i H.V. Shooner, *Les manuscrits médiévaux de Saint – Dominique de Dubrovnik*, Rim 1965, 31.

Kiss 2006

E. Kiss, Kataloške jedinice 4.89, 4.90, 4. 91. u katalogu izložbe *Sigismund rex et imperator, Kunst und Kultur zur Zeit Sigismund von Luxemburg 1387 – 1437*, Budapest 2006, 376 – 381.

Kniewald 1961

D. Kniewald, *Feliks Petančić i njegova djela*, Beograd 1961, 55–90.

Krasić 1991

S. Krasić, *Djela likovne umjetnosti u dominikanskoj samostanu u Dubrovniku u XV. i XVI. stoljeću u: Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća*, Zagreb 1991, 210 i 216.

Krasić 2002

S. Krasić, *Dominikanski samostan u Dubrovniku*, Dubrovnik 2002, 21 – 22.

Lentić 1982

I. Lentić, *Die Silberpunzen der Republik Dubrovnik II, Internationales Handwergeschichtliches Symposium II*, Veszprem 1982, 257 – 272.

Lentić 1985

I. Lentić, *Riznica Male braće u Dubrovniku*, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Dubrovnik 1985, 564.

Lentić 1987

I. Lentić, *Zlatarstvo*, Katalog izložbe *Zlatno doba Dubrovnika*, Zagreb 1987, 374, 376, 377, Z/28.

Liepopili 1934

A. Liepopili, *O dubrovačkom Moćniku, razjašnjenja nekih pitanja*, Dubrovnik 1934, 10.

Lonza 2004

N. Lonza, *Državni pogrebi u Dubrovniku (17. – 18. stoljeće)*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, XLII, Zagreb/Dubrovnik 2004, 133.

Lonza 2009A

N. Lonza, *Kazalište vlasti, ceromijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb – Dubrovnik 2009, 69, 212 – 215.

Lonza 2009B

N. Lonza, *Dubrovačka kancelarija o "velikoj" i "maloj" povijesti potkraj 14. st.*, *Dubrovački horizonti*, 47, Zagreb 2009, 50.

Lučić 1979

J. Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV. stoljeća*, Zagreb 1979, 53 – 54, 94, 97 – 98.

Lupis 2003

V.B. Lupis, *Doktorska disertacija Moćnik dubrovačke prvostolnice*, Zadar 2003, 40, 86, 179, 233 – 234.

Lupis 2007A

V. B. Lupis, *Nekoliko podataka o liturgijskim predmetima s područja Trebinjsko–mrkanske biskupije*, *Hercegovina*, 21, Mostar 2007, 267 – 274.

Lupis 2007B

V. B. Lupis, *O kasnobizantskim zlatarskim likovnim utjecajima u Dubrovniku*, *SHP/34*, Split 2007, 355 – 362.

Medaković 1987

D. Medaković, *Riznica manastira Mileševa, prilog rekonstrukciji*, u: *Mileševa u istoriji srpskog naroda*, Izdanja SANU, naučni skupovi, XXXVIII, odeljenje istorijskih nauka, 6, Beograd 1987, 224.

Mihanović– Salopek, Lupis 2010

H. Mihanović Salopek i V. B. Lupis, *Željezni duh: prinos Jakete Palmotića Dionorića hrvatskoj književnoj baštini*, Zagreb – Dubrovnik 2010, 189.

Mirnik 1996

I. Mirnik, *Umjetnost medalje u priobalnoj Hrvatskoj od 15. stoljeća do 1818.*, *Petriciolijev zbornik*, II, (PPD 36), Split 1996, 367 – 368.

Mitić 2007

Ilija Mitić, *Orlandov stup u Dubrovniku*, *Dubrovnik* 2007, 1 – 30.

Paal 1940

J. Paal, *Avanturistička historija relikvija madžarskog kralja na dalmatinskoj obali*, *Hrvatski list*, XXI, Osijek 1940, 229.

Pantić 1972

M. Pantić, *Dubrovčanin Nikola Bošković i raške starine*, *Zbornik za likovnu umjetnost Matice srpske*, 8, Novi Sad 1972, 257.

Petricioli 1976

I. Petricioli, *Zapažanja o škrinji sv. Šimuna u Zadru*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, XIV/XV, Zadar 1976, 458, 459.

Phillips 1996

C. Phillips, *Jewelry*, London 1996, 68–71.

Radelj 2000

P. M. Radelj, *Dubrovačke relikvije sv. Stjepana ugarskog*, *Dubrovnik*, ¾, Dubrovnik 2000, 269 – 303.

Radojković 1969

B. Radojković, *Nakit kod Srba od kraja XII do kraja XVIII veka*, Beograd 1969, 1–297.

Raukar 2003

T. Raukar, *Arpadovići i Anžuvinci na hrvatskom prijestolju u: Povijest Hrvata*, Knjiga I: Srednji vijek, Zagreb 2003, 222 – 231.

Sándor 1940

M. Sándor, *A raguzai dóm szegedi ereklyéje*, Budapest 1940, *Szépművészet*, 73 – 76.

Sándor 1968

M. Sándor, *Obrada metala u Mađara u prošlosti u Mađarsko zlatarstvo od X do XIX veka*, Beograd – Zagreb 1968, 25 – 34, kat. jedinica 37.

Stipišić 2000

J. Stipišić, *Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385*, Zadar 2000, 47.

Szentmártoni 2004

S. Géza Szentmártoni, *Mint szép erekle'vel (...)» Balassi versének hasonlata, és ami mögötte rejtezik*, *Pečuh* 2004, *Iskolakultúra*, 2, 40.

Škurla 1868

S. Škurla, *Moćnik stolne crkve dubrovačke*, Dubrovnik 1868, 23.

Zygulsky 1987

Z. Zygulsky, *An Outline History of polish applied art*, Waszaw 1987, tabla 10.

Vilmos 1898

F. Vilmos, *Szent László kar-ereklyetartója Raguzábun*, Budimpešta 1898, *Archeológiai Értesítő*, 193 – 195.

Vojnović 1891

K. Vojnović, *O državnom ustrojstvu Republike Dubrovačke*, Rad JAZU, 103, Zagreb 1891, 53 – 59.

Vuletić–Vukasović 1898

V. Vuletić–Vukasović, *Moći sv. Stjepana, kralja ugarskog, u Dubrovniku*, SHP, 4/3–4, Knin 1898, 127 – 129.

Wenzel, 1987

M. Wenzel, *Bosnian History and Austro–Hungarian policy: some Medieval Belts, the Bogomil Romance and the King Tvrtko Graves*, Peristil, 30, Zagreb 1987, 29–54.

Die Goldschmiedebeziehungen zwischen Dubrovnik und Ungarn

Schlüsselwörter: Reliquiar, brachial, Mihály Tóth, Szegedin, Hl. Stephan von Ungarn

Der Autor behandelt in seiner Arbeit die kroatisch-ungarischen Beziehungen der Goldschmiede und betrachtet sie dabei durch das Prisma der in großer Zahl erhaltenen Reliquienschreine mit den Gebeinen der ungarischen Könige – Heiligen, die sich in den Schatzkammern von Dubrovnik befinden. In diesem Beitrag wird die Tatsache konstatiert, dass, anhand eines künstlerischen Vergleichs, all diese Reliquiare in den Goldschmieden von Dubrovnik im 14. und 15. Jahrhundert entstanden. Die Reliquien kamen vermutlich als Geschenke der kroatisch-ungarische Könige nach Dubrovnik, welches als Stadt eine ausgesprochene Bedeutung am südlichsten Ende des kroatisch-ungarischen Königreiches hatte. Die zweite Gruppe der Reliquiare, bestehend aus zwei Reliquiaren aus dem Reliquienschrein des Doms in Dubrovnik, ist eine Sondergruppe, die nach Ansicht

des Autors im Jahre 1550 nach Dubrovnik kam. Das erste Reliquiar der heiligen Anna ließ der Stadtrichter von Szegedin, Mihály Tóth, vor 1540 anfertigen, der drei Jahre später den Aufstand gegen die Türken einleitete. Diese historische Figur wurde in den Liedern des ungarischen Dichters Bálint Balassa aus der Renaissancezeit besungen. Auch im Hinblick auf das zweite Reliquiar geht der Autor davon aus, dass es ursprünglich aus Ungarn stammt und es mit einer Nachricht aus dem Jahre 1550 in Verbindung gebracht werden kann. Diese Arbeit weist zudem auch auf das fast hundertjährige Schweigen in der ungarischen Fachliteratur hin, welches nach der Veröffentlichung einiger Reliquiare – der Reliquiare aus Dubrovnik, die im Zusammenhang mit ungarischen Königen stehen – in Erscheinung trat.